

Dinàmiques socials en l'àmbit rural al nord de la Península Ibèrica

(segles VI-VII dne): un estat de la qüestió

Xavier Gonzalo Arango

xavier.gonzalo@campus.uab.cat

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

L'Arqueologia Medieval, malauradament, no ha estat una realitat fins a temps relativament recents. Fins aleshores, aquesta havia estat més interessada -pel període de temps comprès entre els segles VI i VIII- en castells, necròpolis i esglésies, que en sistemes de producció i relacions socials. El que busquem amb aquest article és mostrar quins són els debats arqueològics actuals, per tal de determinar les possibilitats del registre, la metodologia i els objectius de l'arqueologia.

Abstract

Real Medieval Archaeology was born unfortunately in the Iberian Peninsula, few years ago. Since then, people was more interested -between VIth and VIIIth centuries- in castles, burials and churches than in production systems and social relations. The main purpose of this article is to show which current debates are taking place in our society, in order to see the possibilities of the archaeological sources, methodology and aims.

Introducció

L'estudi arqueològic de qualsevol societat s'ha de basar en la seva materialitat, en allò que resta fossilitzat fruit de les seves relacions i de la reproducció d'aquesta mateixa. Qualsevol societat necessita tres factors per sobreviure: dones, homes i els objectes que aquests utilitzen per modificar la natura. Per tant, seran les relacions entre aquests tres elements les que conformaran la societat i la seva reproducció; una relació entre subjectes i objectes, tenint en compte que els éssers humans són alhora subjectes i objectes socials, en tant que són

actors d'aquestes relacions però també producte dels subjectes de la generació anterior i fruit de les relacions socials (CASTRO *et al*, 1996).

En primer lloc, creiem que seria útil realitzar algun apunt terminològic: com molt bé va assenyalar Miquel Barceló (1992), des de l'Arqueologia Medieval s'ha tendit tradicionalment a anomenar el registre arqueològic "cultura material", en un intent de reivindicació enfront dels documentalistes. A més, és una tendència que no sembla anar a la baixa. Tot i no estar d'acord en la forma d'alguna de les seves crítiques, sí podem estar-ho en el fons; creiem que encerta

en observar com aquesta terminologia és més pròpia de l'Antropologia Social que de la Història, sobretot des d'aproximacions de materialisme històric, i compartim la seva negativa a utilitzar el terme "cultura", sigui quin sigui l'adjectiu acompanyant.

Per tot això, a l'hora de plantejar l'estudi de les societats existents a la Península Ibèrica en l'espai temporal que comprèn els segles VI-VIII DNE, apareixen una sèrie de problemes, inexistents quan s'investiguen societats d'altres àrees geogràfiques o altres segments temporals. En aquest sentit ja s'han pronunciat molts altres autors (ARCE, RIPOLL, 2001; QUIROS, VIGIL-ESCALERA, 2006; NEGRE, 2007), fet que demostra que l'estudi del món rural a la caiguda de l'Imperi romà a la Península Ibèrica no ha estat tradicionalment un tema recurrent pels investigadors. Això ha estat a causa, principalment, de l'interès, per una banda, dels historiadors i arqueòlegs clàssics pel període més esplendorós de la Roma alt imperial i, per l'altra, a la tradicional preferència dels medievalistes pels documents escrits, element que *limita* la investigació a temps posteriors al segle IX. Així doncs, no ha estat fins dècades recents que s'ha iniciat un estudi en aquest aspecte (BARCELÓ, 1988) a l'estat espanyol.

A partir d'aleshores sembla haver crescut el nombre de publicacions que tracten el món rural després de la caiguda de l'Imperi. Fins aquest moment tota la investigació arqueològica sobre aquestes cronologies havia estat centrada en allò que s'ha anomenat "Arqueologia de prestigi", "Arqueologia Cristiana" o també "Arqueologia de època visigoda" (AZKARATE, QUIROS, 2001). Aquestes denominacions reflecteixen només una part de la realitat, de la mateixa manera que ho ha fet l'Arqueologia: és veritat que l'única societat mínimament estudiada passat el segle V ha estat la "*societat visigòtica*" -terme confús i, possiblement, inexistent-, però també és igualment cert que totes aquestes investigacions dutes a terme fora del món urbà van girar al voltant dels centres de poder. Així, les necròpolis (objecte d'interès en tant que proveïdores de

materials procedents de l'aixovar funerari, especialment les famoses sivelles de cinturons "visigodes") i les esglésies/monestirs rurals seran el principal objecte d'estudi. El que pretenem remarcar és que haver excavat uns quants espais arqueològics d'aquestes característiques en compreses cronologies (s. VI-VII) no permet iniciar una anàlisi històrica -de fet, tampoc es pretenia sobre la societat que les va produir i consumir; tot i això, també cal matisar que, sobretot en el cas del món funerari, els treballs sobre esmentats elements haurien de ser de vital importància. A més, cal destacar que aquests treballs poques vegades han estat realitzats amb una metodologia arqueològica adient, de qualitat; de la mateixa manera, en la majoria d'ocasions, es podria discutir que els seus objectius anessin més enllà de la troballa i catalogació de l'objecte.

En resum, sí que disposem de més jaciments documentats en cronologies immediatament posteriors a la caiguda de la superestructura romana que per als segles VIII-IX; però la *quantitat* no sempre pot reemplaçar la *qualitat*. La gran majoria d'aquestes investigacions es limitaven a centrar la seva recerca a espais funeraris i estructures de "prestigi" (concepte discutible, d'altra banda), amb la qual cosa encara ens mancaven els llocs d'hàbitat i els espais de producció. No obstant això, la situació actual per als segles VIII i IX és, fins i tot, més desoladora. La veritat és que ens trobem davant d'un dels segments temporals amb més deficiències historiogràfiques de l'Edat Mitjana, a causa, en part, de la poca espectacularitat de les restes arqueològiques resultants de les relacions de producció i de les pràctiques entre individus de les societats anteriorment esmentades. Però potser gràcies a aquesta manca d'interès per part dels arqueòlegs precedents que podem disposar d'un registre arqueològic encara pràcticament intacte, que permet ésser estudiat amb una metodologia seriosa i científica. Creiem que aquest hauria d'esdevenir un objectiu a aconseguir per l'Arqueologia Medieval actual i futura.

Aquest tipus d'arqueologia, malauradament, ha

estat molt present en els estudis del territori peninsular fins dates significativament recents. No serà fins els últims deu o quinze anys, i gràcies, en bona mesura, a l'“Arqueologia de salvament/gestió” -cosa que diu molt dels camps d'interès dels projectes programats-, que apareixeran els assentaments d'hàbitat rural. Remarquem el verb “aparèixer” perquè s'havia parlat fins i tot d'*invisibilitat* dels llocs de residència de la població rural:

“[Con el] deslizamiento de las técnicas constructivas de la piedra a la madera [...] no puede extrañar que los asentamientos rurales tiendan a *volverse invisibles para el arqueólogo.*” (ESCALONA MONGE, 2000)

La cursiva és meva. Així, aquest article pretén recopilar aquesta informació, sovint molt dispersa i poc divulgada (només cal pensar en totes les memòries inèdites d'excavacions d'urgència) i identificar quins són els debats de l'Arqueologia Medieval actual, per tal d'intentar establir una visió de conjunt d'allò que disposem en aquests moments i que no ha estat realitzada fins ara, ja que encara no hi ha un estudi regional prou exhaustiu que permeti generalitzar pautes d'assentament rural i, en definitiva, una interpretació històrica d'aquesta societat, que és (o hauria de ser) l'objectiu final de l'arqueologia mentre que ciència històrica, malgrat no sempre ser així.

Debats arqueològics actuals

Si historiogràficament no s'ha prestat suficient atenció a aquestes cronologies, l'arqueologia medieval no ha actuat de manera gaire més eficient, a causa, sobretot, del retard que ha viscut aquesta disciplina en la Península Ibèrica (BARCELÓ, 1988). D'aquesta manera, en moltes ocasions l'arqueologia s'ha fet servir per aportar més proves als debats ja presentats anteriorment per la historiografia, com seria el cas de la vall del Duero, ja que durant molt temps no es podia plantejar que aquesta disciplina pogués servir

per a res més que no fos la comprovació material de les fonts escrites. Així, ha estat en aquests últims vint anys quan han aparegut els primers debats arqueològics (de vegades compartits també per la historiografia). Aquí es presentarà només una petita i seleccionada mostra.

La de les grans explotacions rurals romanes

Podríem suposar que un tema com aquest ja s'hauria d'haver investigat i superat pels investigadors del “món antic” a aquestes alçades del segle XXI, però el cert és que cada nou descobriment ens porta a plantejar noves propostes. Tradicionalment, els arqueòlegs clàssics, en les seves excavacions (més o menys científiques, depenent del cas) de les espectaculars *domui*, van obviar els materials i estructures més tardans i, evidentment, menys ostentosos, per dirigir-se directament als nivells estratigràfics de cronologies més “glorioses” (s. I-II DNE) i obtenir, així, un registre molt més adequat per les posteriors publicacions. Tothom volia (i vol) tenir un jaciment visualment espectacular, amb la qual cosa les estructures i materials arqueològics de la fi d'aquests sistemes d'explotació i producció no van tenir cabuda ni van rebre la mínima atenció necessària i, en conseqüència, es va proposar un final traumàtic d'aquests complexos d'hàbitat-producció durant el segle V. La manca d'estudis va provocar que es relacionés la fi de les *villae* amb les invasions germàniques de manera quasi automàtica, en una relació causa-efecte, de manera errònia.

Ha estat en aquests darrers anys, i gràcies a algunes excavacions millor realitzades, quan hem començat a veure que les *domus* rurals no van desaparèixer amb l'estat romà, sinó que en la majoria dels casos van ser objecte d'una continuïtat en el seu espai, però no sempre en el seu ús: d'aquesta manera algunes sí van continuar com a residència aristocràtica i espai de producció, però d'altres van canviar la seva utilitat i van passar a ser un assentament rural, reutilitzant antigues estructures de residència

com a espais de producció o d'emmagatzematge, com el cas de Torre Llauder, als suburbis d'Iluro (Mataró). Es tracta d'un complex residencial que gira al voltant d'un peristil i que va començar a perdre rellevància durant el baix imperi; algunes de les estances residencials es van reconvertir per a un ús agrícola. S'ha parlat també de la conversió en oratori privat, ja que s'ha documentat la construcció d'una estructura semicircular afegida a l'únic àmbit residencial, possiblement en el segle IV DNE. A més, s'ha constatat la conversió d'un dels àmbits que tenia el nivell d'ús cobert per un mosaic, en un espai de magatzem on es van practicar divuit forats per col·locar sendes *dolia*, amortitzades durant el segle VI DNE. De manera probablement simultània, una de les altres sales anteriorment d'ús residencial, evidencien el canvi general dut a terme a la vil·la, ja que s'hi han descobert dos dipòsits agrícoles (CLARIANA, PREVOSTI, 1988). Tots els elements fan, d'aquest cas, un dels exemples més clars per observar com es van imposar les noves dinàmiques socials (resultants dels nous sistemes de producció) a la província *Tarraconensis* i a tota *Hispania*. Així com Torre Llauder va esdevenir, essencialment, un assentament agrícola, altres *villae* van ser reutilitzades parcialment com a necròpolis o espais de culte, alguns a nivell privat -oratoris- i d'altres com a monestirs (ARCE, RIPOLL, 2001).

L'aparició dels assentaments rurals

En aquest aspecte, l'Arqueologia Medieval ha avançat molt en els últims anys, ja que s'ha passat d'un registre pràcticament inexistent a la repetida aparició d'aquest tipus de jaciment en llocs molt diversos en qüestió de quinze o vint anys. Això ha estat gràcies, sobretot, a la ingent quantitat d'obres tant públiques com privades i, consegüentment, a l'arqueologia de salvament/gestió/urgència. A la Península Ibèrica hem vist aparèixer, en els últims anys, tot un conjunt de jaciments que es poden classificar com assentaments rurals d'aquestes cronologies que fins fa poc ningú s'hagués preocupat de

documentar, i molt menys de buscar. Aquests assentaments, però, encara no estan sistematitzats ni classificats a causa de l'encara baix nombre de casos de què disposem; tot i això, els últims descobriments han permès començar a pensar que cada nou jaciment ens apropa a poder completar la nostra interpretació històrica, econòmica i social en aquestes cronologies, la qual cosa ha d'animar els arqueòlegs a seguir per aquest camí. Són els llocs d'hàbitat, de producció i de consum rurals els que ens permeten conèixer els modes de producció i les relacions socials pròpies de cada societat, sigui aquesta de qualsevol cronologia. Els llocs d'ús comunitari (o com a mínim de producció col·lectiva) ens aporten informació sobre la superestructura política, però són els assentaments d'hàbitat allà on podrem observar els mitjans de producció i les possibilitats de consum, posant de manifest les possibles diferències econòmico-socials entre diversos individus d'aquesta comunitat.

Per aconseguir això, per tant, hem de documentar diferents jaciments que puguin ser una mostra fiable de tots els tipus d'assentament: llocs d'hàbitat rural, llocs de producció i llocs de consum (habitualment anomenats "llocs de prestigi"). Com aquests últims ja han estat excavats (quasi en exclusiva, podríem dir) queda estudiar els llocs d'hàbitat, de producció i de consum rurals (incloent aquí els assentaments, els camps de conreu i els espais de producció d'artefactes). Només quan tots aquests camps hagin estat investigats, podrem inferir en les relacions socials i observar una possible diferenciació social i/o explotació d'un sector de la societat per part d'un altre. En aquest sentit, els últims estudis sobre les aldees dels voltants de Madrid (VIGIL-ESCALERA, 2000) i el País Basc (AZKARATE, QUIROS, 2001) han aportat diversos aspectes determinants per entendre la societat rural d'aquestes cronologies: tècniques constructives (fons de cabanes, materials peribles...), densitat de poblament ("aldees" força grans), i molts altres elements que fins ara no es consideraven propis d'aquests jaciments en el món arqueològic peninsular.

La formació i implantació (arqueològica) d'al-Andalus

De la mateixa manera que en el món dels documents escrits, a nivell arqueològic encara no hi ha consens majoritari a l'hora d'explicar com va ser la conquesta i l'ocupació, quin va ser el patró d'assentament de les noves poblacions (àrabs i berbers), o qui va ser el promotor d'aquesta acció, entre d'altres.

El tema s'ha abordat des de molts punts de vista diferents, però encara no tenim una visió de conjunt que ens permeti integrar tots els estudis realitzats fins al moment. D'una banda, trobem les investigacions dutes a terme des de la Universitat Autònoma de Barcelona per l'equip de Miquel Barceló sobre aspectes relacionats amb les societats pageses en el món islàmic i els seus espais de producció (campes de conreu, sistemes hidràulics) (BARCELÓ *et al*, 1988; BARCELÓ 1992; KIRCHNER, 1998), orientats sobretot cap a les illes orientals. El grup d'investigadors francesos P. Guichard, A. Bazzana i P. Cressier han dirigit els seus estudis cap al poblament i les seves fortificacions a *xarq al-Andalus*, on també cal destacar les aportacions de Josep Torró, de la Universitat de València, per a períodes més tardans (TORRÓ 1998). Citats autors han arribat a veure com la recurrència alqueries-husun es dona de manera molt clara en aquesta zona. Segons ells, existiria una forta relació entre les alqueries i aquestes fortificacions, a més d'una dependència d'aquests enfront dels districtes administratius (BAZZANA, CRESSIER, GUICHARD, 1988), a diferència del que s'ha observat a les illes orientals, on la situació dels assentaments pagesos semblaria ser decidida pels mateixos pagesos en funció de criteris de selecció agrícoles, i no en funció d'un *hisno* d'una *ayza* (KIRCHNER, 1998).

A la mateixa Universitat Autònoma de Barcelona, el grup OCORDE, dins del seu estudi de la Península Ibèrica en la "transició medieval" (MARTÍ, 2006), ha centrat la seva recerca en elements del primer poblament islàmic i en els mecanismes de defensa i de control del territori

associats a la conquesta (MARTÍ, 2004) i, més concretament, en els anomenats fars/menares, torres de vigilància i/o de control que fins ara havien estat atribuïdes a època romana sense cap estudi amb una bona metodologia arqueològica (MARTÍ, 2004, 2005, en premsa).

Altres aspectes objecte d'estudi han estat les fortificacions i el poblament (tot i que sense referències al món rural i als sistemes de producció), investigacions que han realitzat Manuel Acien a Màlaga i Almeria (ACIEN, 1989, 1995a, 1995b) i Sónia Gutiérrez a la *kurade Tûdmir* (GUTIÉRREZ, 1988, 1996) i que revelen una certa continuïtat en les relacions socials abans i després de la conquesta, tot i l'arribada de poblacions emigrades. Acien, a més, creu que es configurarien dues societats diferents, una de tradició indígena, que ell anomena (personalment, de manera anacrònica) "feudal o feudalizante", i una nova societat, segmentària i tribal. Aquests dos grups es trobarien en pugna i ambdues comunitats acabarien per desaparèixer després de la *fitna* del segle X, que donaria pas al califat i a una tercera societat, la "formació social islàmica" (ACIEN, 1989). En aquest sentit, inclou una explicació per a la presència de fortificacions de tres tipus (uns de més simples i uns altres de més complexos) que també troba P. Guichard als territoris del llevant peninsular i que Acien relaciona de la manera següent: els més simples serien "*husun-refugis*", camperols que fugien de les pressions aristocràtiques; el segon tipus serien els "*ummahat-husun*" propis d'aquestes elits, des d'on s'exercirien pressions a la societat pagesa, elits indígenes però també amb una part dels nouvinguts (ara aristocratitzats), que resistirien el poder centralitzador de l'Estat Emiral, provocant la *fitna*; i per últim, el tercer tipus de fortificacions serien les referents a l'estat cordovès i als seus aliats, com, per exemple, la *madina* marítima dels *bahriyyunde* Petxina (ACIEN, 1989). Per sustentar les seves teories, Manuel Acien es basa tant en la documentació escrita i en la toponímia -en què proposa que el topònim *qal'a* denotaria una islamització antiga- com en el registre material, procedent de prospeccions superficials i d'excavacions en extensió. També

ha comparat el territori del seu estudi amb els resultats obtinguts en altres zones d'al-Andalus, on ha vist que no tots els territoris es comportaren de la mateixa manera, lligant, així, amb els plantejaments de R. Martí, que defensa la particularitat del sistema de fars pel que fa a la regió del *tagr al-a'la* (Marca Superior). De la mateixa manera, la zona de *Sharq al-Andalus* tindrà les seves pròpies dinàmiques, on predominarà el sistema tribal (sobretot berber) durant molt més temps que a la resta de la nova estructura política califal.

Per la seva banda, S. Gutiérrez proposa una continuïtat tant de poblament com de les relacions socials -en la seva introducció busca elements arqueològics que puguin o no portar a parlar d'un hipotètic "cambio cultural"- per a la seva zona d'estudi (la cora de Tûdmir), basant-se sobretot en l'estudi ceràmic, en què ella defensa un continuïsmen tant en tècniques de producció com en formes, abans i després de la conquesta (GUTIERREZ, 1996). En molts moments els seus plantejaments segueixen els presentats per als territoris del sud per Manuel Acién. El que pretén veure la investigadora és observar si es pot documentar arqueològicament el procés de transformació de la societat del segle VII a la del segle IX i sobretot la del segle X -ja amb una superestructura forta a Còrdova:

"En ese proceso, si lo entendemos como una transición, intervienen elementos nuevos y ajenos a la tradiciones locales -*discontinuidades*, en suma- pero también lo hacen los elementos característicos de la anterior, es decir, existen *continuidades* que es preciso explicar también, puesto que ninguna transformación social es inmediata." (GUTIERREZ, 1996, p. 19)

Les cursives són meves. Els plantejaments inicials de Sónia Gutiérrez poden ser correctes, però el registre utilitzat no sempre és de qualitat, de manera que només el jaciment excavat en extensió i metodologia estratigràfica (realitzat per ella mateixa a la ciutat d'El Tolmo de Minateda,

Albacete) ha confirmat la seva hipòtesi. De totes maneres, hauria de ser l'únic del qual un pot refiar-se'n, ja que jaciments que han estat espoliats i remoguts al llarg del temps no poden ser testimonis fiables (i de fet, no ho són). En tot cas, seria necessària una mostra arqueològica més àmplia en aquesta zona per tal de confirmar una o altra alternativa.

Aquesta situació representa un gran pas per a l'Arqueologia Medieval, ja que els arqueòlegs comencem a ser conscients que l'Arqueologia permet obrir debats històrics propis, sense haver de dependre dels documents escrits, sobretot en unes cronologies que han estat monopolitzades tradicionalment per la historiografia. Només si tenim present que l'Arqueologia, i en aquest cas concret l'Arqueologia Medieval, pot plantejar i solucionar problemàtiques històriques per ella mateixa, podrem seguir avançant. És clau, de totes maneres, que els arqueòlegs ens adonem que sense un bon plantejament teòric els resultats materials serveixen per ben poc; en aquest sentit, creiem que només des d'un punt de vista materialista històric ens podem apropar al coneixement de qualsevol societat, sigui aquesta "medieval" o pertanyent a qualsevol altre calaix historiogràfic. Si insistim en aquest aspecte és per la manca de coneixement científic que tradicionalment ha caracteritzat la història i l'Arqueologia medievals. Només cal fer una ullada a la major part a les publicacions dels jaciments anteriors a la dècada dels 90: no només trobarem un percentatge inusualment elevat d'esglésies i necròpolis, sinó que observarem que aquests estudis poques vegades aniran més enllà d'una simple descripció i catalogació del material obtingut. Seria molt útil poder realitzar aquí un recull sintètic del material més característic dels jaciments d'aquestes cronologies, però no serà possible: en primer lloc, la manca d'espai ho impedeix, tant és així que ja hem hagut de resumir els plantejaments bàsics que volíem exposar; en segon lloc, i per les mateixes raons, hem cregut que seria més profitós plantejar primer una declaració de principis i fer una revisió de l'estat actual de la investigació sobre aquest tema,

deixant així per a una futura publicació aquesta síntesi.

Consideracions Finals

En aquest treball, simplement, pretenem fer constar la manca d'estudis sobre aquesta temàtica. Creiem, de la mateixa manera, que aquesta hauria d'esdevenir un dels objectius bàsics de l'Arqueologia Medieval, ja que si no identifiquem els processos productius i les relacions socials que se'n deriven, així com les tendències històriques generals d'aquest espai temporal, difícilment podrem trobar un sentit al material procedent dels jaciments. De totes maneres, cal destacar igualment les recents aportacions d'arqueòlegs com A. Vigil-Escalera, qui, en provindre del món de l'Arqueologia privada, ha sabut veure el potencial històric d'elements fins ara desconeguts, com és el cas dels assentaments rurals anomenats *aldees*, articulats en base a estructures domèstiques semiexcavades i construïdes, la majoria, amb materials peribles (QUIROS, VIGIL-ESCALERA, 2006; VIGIL-ESCALERA, 2000, 2003, 2006). Els plantejaments de Vigil-Escalera, que ha actuat majoritàriament a l'àrea de Madrid, s'inscriuen dins del materialisme històric, ja que planteja el registre arqueològic com un element que és alhora causant i resultat de les relacions socials que van caracteritzar una societat concreta. Per tant, aquest registre esdevindrà un factor *actiu* en la creació d'aquestes pràctiques socials, en tant que aquestes s'articularen en funció de les relacions socials procedents dels processos productius. Aportacions d'aquesta mena han permès que l'Arqueologia Medieval hagi madurat acceleradament en els últims anys, de la mateixa manera que ha permès obrir una nova línia d'investigació en aquest camp. Tant és així que, actualment, aquest tipus d'estudi es duen a terme en altres territoris; aquest nou desenvolupament territorial és necessari, sobretot si tenim present que només amb els treballs regionals podrem acabar tenint una visió de conjunt, així com identificar dinàmiques o altres elements comuns en diferents zones. Tots aquests fenòmens ens

permetran establir possibles interaccions socials en àmbits geogràfics diferenciats.

Finalment, seria el moment de proposar quin tipus de futur volem per a l'Arqueologia, no només la Medieval. En la mateixa línia que J. A. Barceló (1996), des d'aquí creiem que la nostra disciplina romandrà inútil fins que no ens proposem trobar-li una utilitat. Aquesta no passa, i en aquest aspecte no ens cansarem d'insistir, per acabar associant dos conceptes *a priori* diferenciats com són Arqueologia i patrimoni. Com tots sabem, l'Arqueologia no és una ciència productiva a nivell econòmic, com tampoc ho és qualsevol altra ciència històrica en general; per aquest motiu -entre d'altres-, el paper social que ha jugat en aquest sentit no ha estat gaire rellevant. Però en els últims anys, i gràcies a aquesta assimilació terminològica, la situació ha canviat: s'ha iniciat una tendència que proposa que l'Arqueologia sigui una simple factoria de patrimoni. D'aquesta manera, l'Arqueologia ja té un valor social, ja és una eina per multiplicar capital -que és del que es tracta, en definitiva. Sobretot, si aquest Patrimoni és susceptible d'ésser venut com a "bé cultural". En definitiva, l'Arqueologia és quelcom més que uns objectes a un museu o que una visita a un jaciment; la nostra ciència ha d'aportar coneixement històricocientífic. En cas contrari, Indiana Jones ja fa molts anys que es declara arqueòleg, així que nosaltres no tenim res a fer-hi¹.

Notes

¹ Per a una visió més extensa sobre aquest tema, *vid.* CAMARÓS *et al.*, "Arqueologia social: una arma carregada de futur", en aquest mateix núm.

Bibliografia

ACIÉN, M. “Poblamiento y fortificación en el sur de al-Andalus. La formación de un país de *Husun*”. *III Congreso de Arqueología Medieval Española I*. Oviedo: 1989: p. 135-150

ACIEN, M “La islamización del SE de Al-Andalus. Los datos arqueológicos”. *Acculturazione e mutamenti. Prospettive nell'archeologia medievale del Mediterraneo*. Firenze: (1995b): p. 13-28

BARBERO, A.; VIGIL, M. *La formación del feudalismo en la Península Ibérica*. Barcelona: 1979

BARCELÓ, M. et al. *Arqueología Medieval. En las afueras del Medievalismo*, Barcelona: 1988

BARCELÓ, M. “Quina arqueologia per al-Andalus?”. *I Coloquio hispano-italiano de arqueología medieval*. 1992: p. 243-252

CLARIANA, F.; PREVOSTI, M. *Torre Llauder. Mataró. Vil·la romana, Guies de Jaciments arqueològics*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya: 1988

GUTIERREZ, S *Cerámica común paleoandalusí del Sur de Alicante (siglos VII-X)*. Alicante: 1988

GUTIERREZ, S *La Cora de Tûdmir de la antigüedad tardía al mundo islámico: poblamiento y cultura material*. Madrid-Alicante: 1996

KIRCHNER, H. “Redes de alquerías sin *husun*. Una reconsideración a partir de los asentamientos campesinos andalusíes de las islas orientales”. *Castillos y territorio en al- Andalus*, MALPICA, A (ed.): 1998: p. 451-469

MARTÍ, R. “La defensa del territori durant la transició medieval”. *Actes Congrès: els Castells medievals a l'occident de la Mediterrània*. Arbúcies: 2004: p. 89-114

MARTÍ, R. “Del *fundus* a la *parrochia*. Transformacions del poblament rural als territoris catalans durant la transició medieval”. *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*. Mataró: 2006: p. 11-26

QUIROS CASTILLO, J. A. “La sillería en la arquitectura medieval en el Mediterráneo

occidental”. *Actas del V Congreso de Arqueología Medieval Española*. Valladolid: 2001: p. 281-291

VIGIL-ESCALERA, A. “Los poblados de época visigoda al Sur de Madrid: algunos aspectos económicos y sociales”. *I Congreso del Instituto de Estudios Históricos del Sur de Madrid “Jiménez de Gregorio”*. 2003: p. 51-68

VIGIL-ESCALERA, A. *Granjas y aldeas altomedievales de la Meseta. Configuración espacial, socioeconómica y política de un territorio rural al norte de Toledo (ss. V-X d.C.)*. Treball de recerca inèdit. Madrid: 2006

Articles de revistes

ACIEN ALMANSA, M “La fortificación en Al-Andalus”. *Archaeologia Medievale*. XXII (1995a): p. 7-36

ACIEN ALMANSA, M “Terminología y cerámica andalusí” *Anaquel de Estudios Árabes*. V (1994): p. 107-118

ARCE, J.; RIPOLL, G. “Transformación y final de las *villae* en occidente (siglos IV-VIII): problemas y perspectivas”. *Arqueología y Territorio Medieval*. 8 (2001): p. 21- 54

AZKARATE, A. i QUIROS, J. A. “Arquitectura doméstica altomedieval en la Península Ibérica. Reflexiones a partir de las excavaciones arqueológicas de la Catedral de Santa María de Vitoria-Gasteiz, País Vasco”. *Archaeologia Medievale*. XXVIII (2001): p. 25-60

CAMARÓS, E. et al. “Arqueologia social: una arma carregada de futur”. *Estrat Crític*. 2 (2008): p. 69-75

CASTRO, P. V. et al. “Teoría de las prácticas sociales”. *Complutum Extra*. 6 (1996): p. 35-48

MARTÍ, R. “Fars de terra endins. A propòsit de la Torrassa del Moro”. *Laietania*, 16, (2005): p. 173-186

MARTÍ, R. “Los faros en al-Andalus: un sistema original de transmisión de señales”. (2007) [en premsa]

NEGRE, J. "La ceràmica comuna del nord-est peninsular entre els segles IV-IX. Possibilitats d'un instrument d'anàlisi arqueològica". *Estrat Crític*. 1 (2007): p. 60-68

QUIROS CASTILLO, J. A. "La génesis del paisaje medieval en Álava: la formación de la red aldeana". *Arqueología y Territorio Medieval*. 13.1 (2006): p. 49-94

QUIROS CASTILLO, J. A. i VIGIL-ESCALERA, A "Networks of peasant villages between Toledo and Uelegia Alabense, Northwestern Spain (Vth-Xth centuries)". *Archaeologia Medievale*. XXXIII (2006): p.79-128

VIGIL-ESCALERA, A. "Cabañas de época visigoda: evidencias arqueológicas del sur de Madrid. Tipología, elementos de datación y discusión". *Archivo Español de Arqueología*. LXXIII, números 181-182 (2000): p. 233-252

Webgrafia

BARCELÓ, J.A. "La inutilidad de la Arqueología". (1996). En línia:
<http://antalya.uab.es/prehistoria/Barcelo/inutilidadDeArqueologia.html>
(30 de març de 2008)